

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Reacties

Reactie op *Het geval Israëls*

Een half jaar geleden stond in dit tijdschrift een uitvoerige kritiek op een hoofdstuk uit mijn boek *Het geval Freud*. De auteurs, P. Luyten en J. Corveleyn, betoogden dat dit hoofdstuk, dat gaat over Freuds samenwerking met Josef Breuer, gebaseerd zou zijn

‘op één grote valse voorstelling van zaken.

Israëls citeert immers, ten eerste, op een zeer selectieve manier uit het werk van Freud en dat van anderen en laat, wanneer het hem uitkomt, zonder scrupules de resultaten van degelijk exegetisch en/of historisch onderzoek gewoon weg. Ten tweede vertikt hij het in te gaan op belangrijke ontwikkelingen in Freuds werk en ten derde licht hij constant citaten uit hun onmiddellijke en bredere context zodat ze een heel andere betekenis krijgen’ (p. 5).

In hun zestien pagina’s tellende artikel proberen zij dit te staven met een groot aantal voorbeelden. Ik heb daarop een antwoord geschreven dat bij mij kan worden aangevraagd. De redactie van dit tijdschrift was na maandenlange aarzeling slechts bereid om mij een reactie van maximaal achthonderd woorden toe te staan. Het is volstrekt ondoenlijk om in een dergelijk kort bestek serieus in te gaan op de vele punten van kritiek; ik kan niet meer doen dan een enkel voorbeeld geven.

Aan het slot van hun beschouwing schrijven Luyten en Corveleyn: ‘We begrijpen niet waar Israëls het vandaan haalt om Freud te beschuldigen van bluffen over therapeutisch succes; er is immers geen enkele exegetische steun voor deze stelling te vinden’ (p. 15).

Mijn ‘beschuldiging’ is gebaseerd op Freuds omgang met de feiten rond de behandeling van Anna O., een patiënte van Josef Breuer die door Freud vaak is opgevoerd als het allereerste begin van de psychoanalyse. In zijn publicaties heeft Freud altijd de indruk gewekt alsof Anna O. door de behandeling van Breuer genezen

zou zijn. Zo schreef Freud in 1925 in zijn *Zelfportret*:

‘Door langdurige moeizame arbeid wist Breuer zijn patiënte [Anna O.] van al haar symptomen te bevrijden. De zieke was genezen en sindsdien gezond gebleven.’

De behandeling door Breuer kwam in werkelijkheid tot een eind omdat de toestand van Anna O. dusdanig verslechterde dat zij moest worden opgenomen in een gesloten psychiatrische inrichting. We weten dit omdat haar dossier in die inrichting is teruggevonden. Uit dat dossier blijkt dat verschillende van haar symptomen ook in de inrichting nog steeds voortduurden, en dat Breuer zorgvuldig op de hoogte werd gehouden van haar toestand. Niet alleen Breuer maar ook Freud wist hiervan. In 1883, een jaar na het eind van de behandeling door Breuer, schreef Freud aan zijn verloofde dat Breuer hem verteld had dat het zo slecht ging met Anna O. dat Breuer hoopte dat zij spoedig door de dood uit haar lijden verlost zou worden. Ook later in zijn leven is Freud deze werkelijke afloop nooit vergeten. Zo schreef hij bijna vijftig jaar later in een brief aan Stefan Zweig over de afloop van Anna O.’s behandeling:

‘Zij vocht nog maandenlang in een sanatorium voor haar genezing.’

Maar in zijn publicaties heeft Freud, zoals gezegd, altijd de indruk gewekt alsof haar behandeling door Breuer een groot therapeutisch succes zou zijn geweest, bijvoorbeeld toen hij in 1924 in een Amerikaans artikel schreef over ‘dr. Joseph Breuer die, onafhankelijk van enige externe invloed, door middel van hypnose een zeer begaafd hysterisch meisje bestudeerde en genas.’

Ik heb deze hele kwestie uitvoerig behandeld in het door Luyten en Corveleyn bekritiseerde hoofdstuk. Hoe komen zij er desondanks toe om te schrijven dat zij niet begrijpen waar ik het vandaan haal om Freud te beschuldigen van bluffen over therapeutisch succes? Het ant-

woord is heel simpel: zij zwijgen eenvoudigweg als het graf over de hele kwestie van therapeutisch succes bij Anna O. In het algemeen geldt dat beweringen over therapeutisch succes bijna nooit te controleren zijn. In gevalsstudies worden patiënten immers nooit bij hun echte naam genoemd, en als het al mogelijk is om de ware identiteit van een patiënt te achterhalen, dan is het nog steeds in veruit de meeste gevallen onmogelijk om te weten te komen hoe de betreffende patiënt er direct na de behandeling aan toe was. Een van de zeldzame uitzonderingen is het geval van Anna O., omdat zij dadelijk na afloop van de behandeling werd opgenomen in een psychiatrische inrichting, waar een dossier over haar werd aangelegd. Volgens Luyten en Corveleyn heeft Freud in de betreffende periode 'helemaal niet gebluft over therapeutisch succes: Freud boekte immers successen en rapporteerde dit gewoon' (p. 7) Deze uitspraak is veel te stellig. In het gros der gevallen kunnen wij bij uitspraken over therapeutisch succes niet meer doen dan vertrouwen op de eerlijkheid van de rapporterende therapeut; Freuds omgang met de gegevens rond Anna O. leert dat een dergelijk vertrouwen in zijn geval naïef zou zijn. Tenzij men natuurlijk, zoals Luyten en Corveleyn, de ogen sluit voor een van die zeer zeldzame gevallen waarbij men door een toevallige samenloop van omstandigheden achter de coulissen kan kijken, zoals hier bij Anna O. Tot zover over één punt van kritiek. Op alle andere punten – irritant zijn vooral de vele gevallen waarbij Luyten en Corveleyn mij standpunten toeschrijven die volstrekt niet de mijne zijn – kan ik helaas niet ingaan, want ik zit al op het mij toebedeelde maximum aantal woorden. Misschien komt er ooit nog eens de tijd waarin ook een psychoanalytisch tijdschrift een meer evenwichtige gedachtewisseling zal toestaan.

Han Israëls

Vakgroep Methodenleer
Faculteit der Psychologie
Universiteit van Amsterdam
Roetersstraat 15
1018 WB Amsterdam

Reactie op Israëls' repliek

Israëls' reactie op ons artikel gaat geheel voorbij aan de kern van de zaak, namelijk onze systematische weerlegging van zijn beschuldigingen over Freuds wetenschappelijke integriteit en zijn reconstructie van de ontstaansgeschiedenis van de psychoanalyse. Zijn reactie doet dan ook sterk denken aan de reactie van sommige wetenschappers die betrappt zijn op bedrog (zie Van Kolfshoeten 1993): namelijk het afleiden van de aandacht van waar het werkelijk om gaat én het in twijfel trekken van de persoonlijke integriteit van diegenen die het bedrog signaleerden. Concreet doet Israëls dit laatste door ons te verwijten dat wij hem standpunten toeschrijven die niet de zijne zijn, of door ons te verwijten de ogen te sluiten voor de feiten rond de behandeling van Anna O. Het afleiden van de aandacht van waar het werkelijk om gaat doet Israëls door uitgebreid in te gaan op twee van Freuds terugblikken op Breuers 'therapeutische succes' bij Anna O. die onze conclusie zou tegenspreken dat Freud nooit over z'n therapeutische successen heeft gebluft. In zijn repliek laat Israëls het bovendien voorkomen alsof juist die terugblikken de basis vormen voor zijn beschuldiging dat Freud blufte over therapeutische successen. Dat is echter niet zo. Israëls is, in zijn poging om onze kritiek te weerleggen, blijkbaar niet alleen bereid onze opvattingen te verdraaien, maar ook de zijne. De basispremissie in *Het geval Freud* voor zijn beschuldigingen over Freuds wetenschappelijke integriteit, is immers zijn stelling dat Freud in de *Studien* (Breuer & Freud 1895), dus in 1895, gelogen zou hebben over (zijn) therapeutische successen. Welnu, Freud heeft Anna O. nooit behandeld en heeft in de *Studien* ook niet gebluft over therapeutisch succes bij Anna O. Bovendien heeft Freud in de *Studien* en in latere terugblikken ook nooit gebluft over therapeutische successen met de cathartische methode in *het algemeen*, wat we met duidelijke citaten uit die *Studien* aantoonen (Luyten & Corveleyn 1998, p. 6-9). Dat gegeven ondermijnt Israëls' basispremissie met betrekking tot de *Studien*. Israëls beweert echter nog meer: volgens hem blufte

Freud, ook in latere terugblikken, *steeds* over therapeutische successen (met betrekking tot cocaïne, de cathartische methode, de Verleidingstheorie). In de inleiding van ons artikel stelden we echter dat we de onjuistheid van die bewering voor al die periodes, wegens plaatsgebrek, niet konden aantonen en daarom enkel ingingen op de samenwerking met Breuer en het gebruik van de cathartische methode in die periode. In ons algemeen besluit formuleerden we de volgende algemene conclusie, gebaseerd op een gedetailleerde analyse van al die periodes (zie Luyten 1996), namelijk 'dat Freud nooit over z'n therapeutische successen heeft gebluft' (ibidem, p. 15; onze cursivering). Zoals de cursivering laat zien, is het duidelijk dat we het hier in deze conclusie hebben over *Freuds* therapeutische successen. Israëls ziet dit echter blijkbaar niet in, gezien hij meent dat *Freuds* rooskleurige voorstelling van het therapeutisch succes bij Anna O. in 1924 en 1925 in tegenpraak is met deze conclusie, wat echter niet zo is. Het gaat bij Anna O. immers om therapeutisch succes bereikt door *Breuer*. Bovendien is deze rooskleurige voorstelling van zaken hoogstwaarschijnlijk verbonden met persoonlijke conflicten tussen Freud en Breuer en heeft ze dus niets te maken met *Freuds* wetenschappelijke integriteit. *Freuds* terugblikken op Breuer en diens verdiensten variëren immers van bittere kritiek tot loyale erkenning en zelfs idealisering. Ook wat betreft het geval Anna O. is dat zo. In sommige terugblikken werpt hij immers ernstige twijfels op over het therapeutisch succes bij Anna O., terwijl hij in andere terugblikken de zaken veel te rooskleurig voorstelt. Dat verzwijgt Israëls echter omdat het zijn conclusie tegensprekt dat Freud de behoefte had over therapeutische successen te bluffen. Israëls doet het bovendien voorkomen alsof zijn beschuldiging dat Freud *steeds* blufte over therapeutische successen gebaseerd is op die twee terugblikken van Freud op het therapeutisch succes bij Anna O. Zoals we gezien hebben is dat echter niet zo. Het is bovendien moeilijk in te zien hoe die twee terugblikken steun kunnen verlenen aan de stelling dat Freud *steeds* blufte over (zijn) therapeutische successen. Met andere woorden: door te verzwijgen wat zijn werkelijke beweringen in *Het geval Freud* waren, heeft

hij zichzelf in een impasse gepraat. Belangrijker is dat Israëls totaal niet ingaat op waar het in ons artikel, en in Israëls' boek, werkelijk om te doen was, namelijk onze kritiek op zijn reconstructie van de ontstaansgeschiedenis van de psychoanalyse en zijn daarop gebaseerde beschuldigingen (bijvoorbeeld of Freud in de *Studien* loog over therapeutische successen). Iets wat hij op de hem toegemeten ruimte ruimschoots had kunnen doen, maar merkwaardig genoeg nalaat. Het is echter moeilijk in te zien hoe Israëls die kritiek kan weerleggen, aangezien de door ons letterlijk aangehaalde citaten zijn reconstructie duidelijk tegenspreken en bovendien aantonen dat Israëls alle evidentie die zijn reconstructie tegenspreekt selectief weglaat en compleet negeert.

Tot slot betreuren wij het ten zeerste dat het *Tijdschrift voor Psychoanalyse* Israëls' oorspronkelijke reactie en onze uitgebreide repliek daarop niet kon publiceren wegens plaatsgebrek. Waar Israëls bovendien die 'maandenlange aarzeling' tot publicatie van die reactie vanwege het *Tijdschrift* vandaan haalt, weten we niet, aangezien het *Tijdschrift* uit eigen beweging reeds vóór de publicatie van ons artikel Israëls gevraagd heeft een reactie op dat artikel te schrijven! Dat verzwijgt Israëls echter, om het zodoende te laten voorkomen alsof het *Tijdschrift* 'maandenlang' gearzeld heeft of het zijn reactie wel zou publiceren. Bovendien blijkt uit onze repliek op die oorspronkelijke reactie, die wij graag op verzoek toezenden, nog duidelijker dan in deze repliek en ons oorspronkelijk artikel hoe Israëls omgaat met evidentie die zijn stellingen tegenspreekt, namelijk het compleet negeren van die evidentie. Wij hopen dan ook dat ons artikel en deze reactie, samen met de reacties van Solms (1996, 1997) en Eissler (1998), voldoende hebben aangetoond dat Israëls boek niets te maken heeft met degelijk, wetenschappelijk gefundeerd onderzoek, maar alles met het momenteel zo populaire genre van 'Freud-bashing'. Dat Israëls onlangs in *Psychologie Heute* (1997, p. 49) werd voorgesteld als 'welweit (...) einer der bedeutendsten Freud-Experten' mag dan ook een compleet raadsel heten.

Patrick Luyten
Jos Corveleyn

Literatuur

Breuer, J., & S. Freud (1895), Studies over hysteric. *Nederlandse Editie: Klinische Beschouwingen* 5. Boom, Amsterdam/Meppel.

Eissler, K.R. (1998), [Letter to the editor "Het geval Freud"]. *International Journal of Psycho-Analysis* 79, p. 173.

Kolfschooten, F. van (1993), *Valse vooruitgang. Bedrog in de Nederlandse wetenschap*. Veen, Amsterdam/Antwerpen.

Luyten, P. (1996), Een wetenschapskritische studie van enkele tegenstanders van Freud en de psychoanalyse: Han Israëls en Hans Jürgen

Eysenck. Niet-gepubliceerde licentiaatsverhandeling. Katholieke Universiteit Leuven (Centrum voor Dieptepsychologie), Leuven.

Luyten, P., & J. Corveleyn (1998), Het geval Israëls: Scheppingsverhalen. *Tijdschrift voor Psychoanalyse* 4 (1), p. 4-19.

Solms, M. (1996), Book review essay. Problems with some Freud scholarship. *International Journal of Psycho-Analysis* 77, p. 1041-1046.

Solms, M. (1997), [Response to Israëls's letter to the editor]. *International Journal of Psycho-Analysis* 78, p. 817-820.